

насамперед засобів пенсійних, страхових, інвестиційних та інших комерційних фондів.

В економічній політиці необхідно перейти від зайвого захоплення макроекономічними монетарними діями до мікроекономічного здійснення реформ. Удосконалення приватизаційного процесу та зростання доходів домашніх господарств на мікрорівні стануть одним із основних джерел для внутрішніх інвестиційних ресурсів, що, в свою чергу, значно поліпшить економічне становище на макрорівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистичний щорічник України за 2000 р. — К.: Техніка, 2001. — 598 с.
2. Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» // Закони України. Т. 113. — К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. — С. 271—287.
3. Про внесення змін до статті 22 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» // Закони України. — К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. — С. 397.
4. Про внесення змін до Закону України «Про податок на додану вартість» // Закони України. — К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. — С. 189—194.

Ю. В. ТИМОШЕНКО, канд. екон. наук

НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ТРАНС- ФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ ВЛАСНОСТІ

Важливою складовою реформування економіки України є перебудова системи власності на основі трансформації державної власності, забезпечення рівноправного функціонування і конкурентного розвитку різних форм власності. Враховуючи вже здійснене, можна стверджувати, що подальша трансформація власності є проблемою не тільки політичною, а, в першу чергу, економічною, і її необхідно вирішувати одночасно з трансформацією всієї системи політичних, соціальних і економічних відносин у державі. Всі ці складові трансформаційних процесів слід розглядати в єдності як суперечностей, так і взаємних доповнень, і тільки на цих засадах і за таких умов можна приймати всебічно обґрунтовані й виражені рішення щодо подальшого політичного і економічного розвитку України.

Трансформаційні процеси та сучасна державна економічна політика мають бути спрямовані не на продовження руйнування економічного потенціалу, реальним наслідком чого можуть стати техногенні катастрофи та соціальні конфлікти, а на його відновлення й забезпечення результативного, ефективного функціонування. Під цим кутом зору слід розглядати всі законодавчі акти і конкретні рішення. Тільки завдяки відновленню функціонування підприємств, забезпеченню економічного зростання в усіх галузях народного господарства можливий вихід України з економічної кризи.

Таким чином головним мотивом подальшої трансформації власності має стати забезпечення реальних економічних і соціальних інтересів держави і суспільства на засадах високої економічної результативності і ефективності економіки, раціоналізації її структури, конкуренції та розвитку особистої ініціативи. Без задіяння таких мотивів продовження трансформації власності є економічно і політично недоцільним.

Однією з основних умов подальшої успішної трансформації власності є відмова від стихійності під час її здійснення, що особливо важливо в умовах складних і суперечливих процесів побудови соціально-орієнтованої ринкової економіки. Враховуючи це, трансформація власності повинна здійснюватись планово, керовано, послідовно при регулюючій ролі держави з обов'язковим урахуванням можливих політичних, економічних і соціальних результатів та наслідків. Стихійна, не керована державою трансформація власності недоцільна і, як цілком справедливо зазначають учені, може призвести до створення «анархічного капіталізму сторічної давнини», що обумовить відставання України в політичному і соціально-економічному розвитку на десятиріччя [1, с.3].

Регулююча роль держави має забезпечуватись через прийняття відповідних законодавчих актів, що ґрунтуються на Конституції України та використанні, за необхідності, позаекономічних і суто адміністративних важелів впливу, поле дії яких повинно визначатися законодавчо. Всі положення в законодавчих актах щодо трансформації власності мають бути чітко визначені, не допускати двоякого тлумачення, щоб не сприяти поширенню й розвитку надалі корупції в державі.

Держава повинна реально забезпечувати ефективний і однаковий захист усіх форм власності, в т. ч. приватної. Зміни в структурі власності в державі мають регулюватись за допомогою дозвільних, рекомендаційних і заборонних норм, які забезпечать

вирішення всіх питань володіння, користування, розпорядження, передачі, а також зміни форми власності.

Держава повинна контролювати і оперативно стимулювати не тільки зростання загальних обсягів виробництва, а й покращення таких економічних індикаторів діяльності, як продуктивність праці, собівартість продукції, витрати енергетичних і матеріальних ресурсів, якість товарів, рівень цін тощо. Відомо, що ефективна економіка може бути створена і функціонувати лише на основі розробки і впровадження сучасних технологій та ефективної системи управління і конкурентної боротьби як обов'язкових умов існування всіх форм власності і господарювання. Тому паралельно з процесами трансформації власності в державі має створюватись на макро- і мікрорівнях ефективна система управління, від якої якнайбільше залежить результативність економічної діяльності будь-якої форми власності.

В Україні проблема з трансформацією власності і створенням ефективної системи державного управління та менеджменту у більшості підприємницьких структур, підприємств, організацій залишається нерозв'язаною і дотепер. Жоден з урядів, що діяли з часу встановлення незалежності в Україні, не зробив в її розв'язання позитивного внеску. За десять років трансформаційних процесів в країні не тільки не здійснена, а навіть не започаткована адміністративна реформа.

Трансформація власності, а отже і структурна перебудова економіки мають бути зорієнтовані також на переваги міжнародного поділу праці та міждержавне співробітництво, але з врахуванням вимог забезпечення економічної безпеки держави, щоб не допускати економічного і політичного тиску на Україну.

Для розвитку української економіки в умовах продовження трансформації власності слід використати інвестиційні можливості банківської системи України, стимулюючи таку діяльність економічними і позаекономічними заходами впливу. З метою використання цього джерела ресурсів Уряд України разом із Національним банком України повинні мати правову можливість стимулювати інвестиційну діяльність банків шляхом зменшення податкових платежів та встановлення нормативів використання кредитних ресурсів на виробничі цілі не нижче за визначений рівень. Для недопущення використання значних коштів на спекулятивні цілі аналогічним чином можуть бути встановлені нормативи використання коштів для купівлі валюти тощо, недотримання яких має каратися штрафами та іншими способами. При цьому процентна ставка рефінансування повинна скла-

дати 5—7% річних. Для забезпечення нормального грошового обігу і грошових розрахунків відношення грошової маси до ВВП в Україні повинно складати не менше 70%. Із системи економічних відносин мають бути виключені всі форми негрошових розрахунків.

Фактором політичної і соціальної стабільності в державі є високі темпи економічного зростання та забезпечення високих стандартів рівня життя людей. Аналіз політичної і економічної ситуації в Україні, оцінка структури власності свідчать, що при збереженні тенденцій в діяльності органів державної влади щодо впливу на економічну діяльність суттєвого збільшення іноземних інвестицій не передбачається, а утримання України в сфері політичного і економічного впливу буде здійснюватись через надання так званої фінансової допомоги та кредитів міжнародних фінансових структур, за які Україна вже зараз розрахуватись без реструктуризації практично не може.

Трансформація власності має здійснюватись в умовах правового поля держави, виходячи переважно з економічних і соціальних інтересів. Історичний досвід свідчить, що примусове нав'язування державою якоїсь однієї з форм власності або законодавче надання їй певних переваг закінчується на певному етапі розвитку держави і суспільства політичною, економічною і соціальною кризами, для подолання руйнівного характеру яких потрібен тривалий час. А при сучасних високих темпах науково-технічного прогресу в світі це може призвести до безнадійного відставання України від високорозвинених держав світу.

У період переходу від соціалістичних економічних відносин і соціалістичної власності до нової системи власності, яка ґрунтується на рівноправному існуванні й конкурентному розвитку всіх форм власності, та враховуючи існування в державі досить значної кількості прихильників теорії соціалістичної власності, при здійсненні трансформаційних процесів держава через свої інституції, через прийняття спеціальних програм і законів повинна забезпечувати стимулювання трансформаційних процесів та їх швидке здійснення за умови забезпечення їх високої результативності й ефективності. Розтягування в часі трансформаційних процесів, що мало місце в Україні, розвиток дискусій по цій проблемі без практичних дій призводить до значних економічних втрат, соціальної напруги в суспільстві, посилення політичної боротьби, розшарування громадян у суспільстві за рівнем доходів та рівнем життя.

Враховуючи, що більшість населення в Україні виховано на соціалістичній ідеології, в умовах соціалістичної економіки, за-

снованої на державній власності, консенсусу в поглядах щодо власності взагалі, і в тому числі приватної власності на землю, в суспільстві поки що не було і не може бути. Потрібна політична воля Президента України, народних депутатів, виконавчої влади для швидкого вирішення цієї проблеми і здійснення трансформації власності в інтересах держави, в інтересах народу. Трансформаційні процеси отримають підтримку населення лише за умови, що соціальні і економічні складові будуть пріоритетними під час їх здійснення. При досягненні позитивних економічних і соціальних результатів число опонентів, котрі висловлюються проти капіталізації власності, поступово зменшуватиметься. Зменшиться і соціальна база ідеологів соціалізації власності.

Одночасно з трансформацією власності в країні повинна здійснюватися трансформація всієї системи економічних відносин і створюватися на всіх рівнях управління нова система менеджменту, яка вимагає підготовки висококваліфікованих спеціалістів і розвитку та перебудови для цих цілей вищої освіти. В процесі дослідження на основі аналізу діяльності конкретних підприємницьких структур різних форм власності, соціологічних опитувань визначено, що система менеджменту є більш важливим, ніж система власності, фактором впливу на результативність економіки на макро- і мікрорівнях.

Практична діяльність щодо здійснення трансформації власності і перебудова всієї системи економічних відносин поставили перед наукою питання про необхідність створення сучасної неідеологізованої теорії власності, вільної від політичних догм соціалістичної системи. Основи такої теорії не були і не могли бути закладені економічною думкою в період соціалістичного розвитку держави. Це вимагало її створення одночасно зі здійсненням перебудовних процесів, що суттєво ускладнювало практичну реалізацію економічних реформ і всіх трансформаційних процесів у державі і суспільстві.

Головними положеннями і принципами сучасної теорії власності є: можливість, доцільність і необхідність існування в державі всіх форм власності; рівноправність і раціональність різних форм власності в економічній діяльності; можливість і необхідність визначення своїх переваг у вільній конкурентній боротьбі в умовах становлення і розвитку ринкових відносин; доцільність і можливість реверсивної трансформації різних форм власності в процесі економічного розвитку держави без зміни суспільно-політичного ладу; орієнтація будь-якої форми власності на забезпечення високої результативності і ефективності економіки, еко-

номічного зростання, розвиток економіки на нових технічних, технологічних і організаційних засадах, швидке підвищення рівня життя населення до стандартів розвинених країн; забезпечення створення і розвитку ринкових відносин та змін в мотиваціях економічної діяльності; недопущення трансформації державної власності лише виходячи із політичних інтересів та з метою заміни суспільно-політичного ладу ціною економічного занепаду і загострення економічної і соціальної кризи; забезпечення єдності ринкових і державних регуляторів і розширення регулюючої ролі держави в процесі здійснення економічних реформ; здійснення трансформації власності на основі наукових обґрунтувань і оцінок із врахуванням світового досвіду і особливостей держави, менталітету народу без механічного перенесення будь-яких теорій та досвіду інших держав в умови України.

Нова система власності в державі, складовими якої є вільне функціонування і розвиток приватної, колективної, державної та інших форм власності, слугуватиме ефективною базою для становлення і розвитку нових політичних і суспільних відносин, забезпечення політичних і економічних свобод громадян, високих стандартів життя. Вона орієнтована на забезпечення швидкого, стійкого й результативного економічного розвитку держави на основі становлення сучасних ринкових відносин і здійснення структурної, технічної і технологічної революцій. І тільки в разі реалізації таких завдань трансформація власності є необхідною, доцільною і виправданою. При цьому висока результативність і ефективність трансформації власності та забезпечення динамічного розвитку економіки повинні ґрунтуватись не на деклараціях і заявах високих посадових осіб держави, а на точних економічних розрахунках, оцінках із наперед визначеними результатами, здійснюваних ученими та незалежними вітчизняними і зарубіжними спеціалістами.

Запропоновані деякими вченими і політиками терміни подолання сучасної економічної кризи: для економічного поживавлення (І етап) — 5 років; для забезпечення економічного зростання (ІІ етап) (2—3%; 3—4%; 5—7%) — 7—8 років за умови впровадження високоінтенсивних відтворювальних процесів; перехід до стабільного еволюційного економічного розвитку (ІІІ етап) призведе до політичного і економічного краху України. Економічні розрахунки свідчать, що під час реалізації такої стратегії за період І та ІІ етапів розвитку (13—15 років) Україна не досягне навіть рівня стану економіки 1990 року (для цього їй потрібно більше 20

років) і безнадійно відстане від розвинених країн світу як у економічному розвитку, так і в забезпеченні рівня життя народу.

Стратегічною метою держави повинно бути забезпечення економічного зростання в найближчі 5 років до рівня, що склався на початок кризових процесів, і прискореного економічного зростання на оновленій технологічній і технічній базі — в наступні 5 років. Для такого розвитку необхідно в основному завершити трансформацію державної власності за умови економічної доцільності, здійснити структурну перебудову економіки, максимально зняти обмеження для іноземного капіталу виробничого спрямування за умови забезпечення випуску товарів на підприємствах України, здійснити мобілізацію внутрішніх інвестиційних ресурсів держави і населення, спрямувати їх у виробничий сектор економіки, надати надійні гарантії залученим капіталом і їх власникам, відпрацювати ефективний механізм переливу капіталів у пріоритетні й ефективні сфери розвитку, в першу чергу, через розвиток фондового ринку.

Одним із напрямів трансформації власності, підвищення її ефективності і результативності є прискорений розвиток малих підприємств. Для цього має бути розроблена державна і регіональні програми розвитку малих підприємств, встановлені відповідні орієнтири для кожного регіону та персональна відповідальність усіх керівників регіонів за забезпечення зростання кількості малих підприємств протягом року не менш як у 20—25 разів і створення нормальних умов для їх функціонування, розвитку та фінансової підтримки. Вирішення цієї проблеми дозволить зняти навантаження на державний та місцевий бюджети України, забезпечити високу зайнятість і матеріальний достаток не менш як 15 млн. громадян України.

Важливою складовою успішного ефективного розвитку економіки є продовження приватизації на основі конкурсного продажу державних підприємств з необхідними інвестиційними умовами за ринковими цінами. Ця умова виключно важлива, оскільки практично в усіх галузях наявний високий рівень зносу основних фондів. Сучасні обсяги вже накопиченого капіталу та інвестиційні інтереси інших держав дозволяють саме так ставити і вирішувати питання щодо подальшої трансформації власності. Разом з тим можуть бути задіяні інші методи і форми використання власності (передача в довірче управління, оренду тощо) за умов ефективного функціонування відповідних об'єктів та їх обов'язкового технічного оновлення.

Як одну із умов конкурсних продаж і тендерів доцільно поставити неухильне виконання інвестиційних зобов'язань, незважаючи на заяви, що інвестори краще знають, як і коли використовувати інвестиційні ресурси. Без такої умови все може закінчитись лише максимальним виснаженням ресурсів і виробничих потужностей, після чого дуже швидко країна може вступити в епоху технологічних і техногенних катастроф.

Має бути встановлена і реалізовуватись система штрафних санкцій за невиконання приватизаційних умов та інвестиційних зобов'язань, щоб не допускати здійснення приватизації у суто спекулятивних або інших негативних цілях, включаючи усунення або руйнування конкуруючих виробництв. Ці санкції повинні бути визначені на етапі трансформації власності як одна із приватизаційних умов. Розміри таких санкцій і умов їх накладання слугуватимуть фактором забезпечення виконання всіх приватизаційних умов. Одночасно має бути встановлена до неухильного виконання відповідальність держави за невиконання взятих на себе зобов'язань.

Іншим вагомим фактором впливу щодо забезпечення виконання приватизаційних умов може і повинно бути використання механізму застави акцій відповідним державним інституціям до виконання всіх визначених приватизаційних вимог. І тільки після цього власність на акції має набувати безумовного права.

В разі забезпечення ефективного функціонування і розвитку підприємств державної власності та значних обсягів надходження від них коштів до Державного бюджету України збереження таких підприємств у державній власності є необхідним і доцільним. Питання про їх приватизацію може вирішуватись Урядом України та Фондом державного майна України на основі бізнес-планів, що подаються стратегічними інвесторами за умови вкладення значних обсягів капіталів у грошовій, товарній, науково-технологічній та інших формах, забезпечення ефективного технічного і технологічного розвитку підприємств, більш високого кумулятивного ефекту та збільшення надходжень коштів до Державного бюджету України.

Держава може продавати свою власність, орієнтуючись не тільки на її ринкову вартість. Більш важливим є забезпечення функціонування підприємств, які простоюють уже протягом багатьох років. Тому навіть безоплатна передача таких підприємств у приватну чи іншої форми власність за умови вирішення питання їх функціонування могла б бути досить вигідною для держави, хоча час для таких дій дещо втрачено. Реальний кінцевий як еко-

номічний, так і соціальний ефект є більш важливим, аніж те, хто є реальним власником об'єкта, який після приватизації не працює.

Трансформація власності шляхом продажу її стратегічним інвесторам за умов вкладення значних інвестицій і забезпечення функціонування приватизованого підприємства нині є найбільш ефективним, результативним і доцільним способом. Тому основними учасниками подальшого етапу приватизації власності і стратегічними інвесторами можуть і повинні бути транснаціональні або крупні національні компанії, міжнародні фінансові інституції інших держав, а також підприємці України, котрі накопичили протягом останніх десяти років значні капітали і чекають реальних можливостей для їх інвестування, для реалізації яких потрібно зняти неефективні і недоцільні з огляду на інтереси України обмеження.

Беручи до уваги, що в державі не існує ефективних методів оцінки сучасної вартості підприємств і немає відповідних спеціалістів, які могли б це зробити, та відсутність офіційно заможних людей, котрі могли б оплатити високу вартість приватизованих об'єктів задекларованими коштами, а також безрезультативність дії Указів щодо легалізації «тіньових капіталів», потрібно не утруднювати перелив капіталів із офшорних зон та інших країн, постійно встановлюючи обмеження, а надати можливість для інвестування таких капіталів. Це стане прикладом і стимулом для припливу іноземного капіталу в країну. Залучення цих ресурсів можливе через розвиток ринку облігацій, цінних паперів при гарантуванні відносно високої доходності і недоторканності за будь-яких політичних змін у країні.

Для цих цілей можуть бути використані і кошти населення, але це можливе лише тоді, коли повернеться довіра населення до держави.

Значні інвестиційні ресурси, вкладені в економіку України, особливо іншими державами, швидко змінять економічну і політичну ситуацію в країні. Зарубіжні інвестори будуть зацікавлені в забезпеченні економічної стабільності і прискореному економічному розвитку України лише за умови вкладення в її економіку значних інвестиційних ресурсів — понад 30—40 млрд дол. США і більше, і тільки тоді вони будуть робити все можливе для того, щоб економіка України працювала ефективно.

За різними оцінками, для структурної перебудови економіки і стійкого економічного зростання України потрібно понад 100 млрд дол. США, яких отримати практично неможливо. Тому орі-

ентація держави повинна бути також і на міждержавну інтеграцію економік країн СНД, які мають ті ж проблеми, що й Україна, і раніше були тісно економічно пов'язані з нею. Відновлення навіть частини цих зв'язків може стати імпульсом для відновлення діяльності низки підприємств.

Як зазначається в аналітичних оцінках, нині інвестування в Україні здійснюється, як правило, в негрошовій формі (транснаціональні компанії інвестують в негрошовій формі понад 50% інвестиційних ресурсів, інвестори-підприємці — понад 80%) [4, с.5]. Тому державні органи за допомогою регуляторних нормативних актів повинні змінити характер інвестицій, забезпечивши перехід від товарних інвестицій до інвестицій в грошовій формі, що дасть більшу свободу в реалізації інвестиційних проектів. Одночасно потрібно посилити державний контроль за використанням отриманих інвестиційних ресурсів в усіх підприємницьких структурах.

Забезпечення економічного зростання може бути досягнуто лише на основі масштабних інвестиційних ресурсів. Головними перешкодами для прямих іноземних інвестицій є нестабільність політичної ситуації в державі, надмірне регулювання економіки, нечітка правова система, мінливість економічного середовища, корупція, великий податковий тягар, низький рівень доходів громадян.

Головними факторами, що зумовлюють всі ці перешкоди, є недосконалі економічні закони щодо регулювання економічних відносин у державі, постійні їх зміни та затягування в часі трансформації власності, незабезпечення політичної, соціальної й економічної стабільності. За обсягами залучення іноземного капіталу в національну економіку Україна поступається майже всім державам колишньої соціалістичної орієнтації, за винятком Таджикистану, Узбекистану та Білорусі.

Враховуючи, що надходження іноземних інвестицій прямо залежить від ефективності і результативності приватизаційної політики і структурних змін у системі власності та суттєвого розширення частки приватної власності, необхідно прискорити темпи трансформації власності і в основному завершити цей процес у найближчі два роки. Зволікання вже призвело і надалі призводитиме до погіршення політичної, економічної та соціальної ситуації в Україні.

Значна кількість зарубіжних експертів та консультантів зазначає, що головним спонукальним мотивом іноземних інвесторів, що виходять на український ринок, є пошук ринків збуту, деше-

вих ресурсів, економічної вигоди та утримання країн у зоні свого впливу. Вони рекомендують як один із напрямів урядової стратегії зниження бар'єрів для входження іноземних підприємств на ринок України. Ця стратегія помилкова. Її реалізація призведе до подальшого занепаду української економіки, оскільки в результаті цього Україна вже є і стане в майбутньому місцем збуту дешевої неякісної продукції.

Пріоритетом має бути не відкриття ринків, а зниження бар'єрів для іноземних інвестицій у вигідні для держави сфери, перш за все виробничого спрямування. Іноземні інвестори перш за все бажають швидко отримати додаткову вигоду на вкладений капітал завдяки освоєнню нових ринків збуту продукції і більш дешевих факторів виробництва, в тому числі при знижених вимогах до якості продукції та факторів виробництва. Масштабне інвестування, як свідчать різні дослідження, може стати реальним при забезпеченні 10—20% внутрішньої ставки доходу (для інвесторів — підприємств і інституційних інвесторів при високих рівнях ризиків внутрішня ставка доходу може становити 20—30%).

При забезпеченні інвестиційної привабливості українських підприємств входження нових інвесторів на український ринок здійснюватиметься за всіма напрямками: через створення нових підприємств, через приватизацію державних підприємств або викуп частки держави в акціях приватизованих підприємств, через придбання акцій вже приватизованих підприємств, шляхом придбання акцій створених підприємств як на внутрішньому українському, так і на міжнародних фондових ринках. Контроль за виконанням приватизаційних умов, визначених у відповідних угодах, повинен продовжувати здійснювати Фонд державного майна України на основі постійного моніторингу за станом виконання взятих зобов'язань як з боку власника, так і з боку держави.

Незалежний контроль за виконанням приватизаційних умов має здійснювати і Рахункова палата. Для цього повинні бути розширені її функції та внесені відповідні зміни до закону, який регулює діяльність цієї інституції. Рахункова палата повинна здійснювати контроль за використанням усіх державних коштів і всієї державної власності.

Дієвим механізмом трансформації власності повинна стати система державних і регіональних програм. Такі програми повинні містити як конкретні цілі, так і конкретні, прив'язані до термінів часу та підкріплені відповідними ресурсами заходи і механізми їх досягнення, які б здійснювались під постійним

контролем (в тому числі і з боку громадських організацій), з врахуванням можливих економічних і соціальних наслідків, які доцільно визначати під час розробки програм ще до початку їх затвердження. Всі наступні дії і заходи повинні бути спрямовані на їх досягнення при відповідному і постійному контролі як проміжних, так і кінцевих результатів. Такі програми не повинні змінюватись зі зміною урядів або окремих посадових осіб, а мати своє продовження та в разі необхідності — коригування.

Такий підхід до трансформації власності дозволить здійснювати її в режимі керування і контролю. Це дає можливість уникнути хаосу і максимально зменшити корупцію, яка характерна для всього процесу трансформації власності.

Враховуючи неможливість здійснення приватизації низки об'єктів державної власності через законодавчі обмеження або з інших причин (відсутність стратегічного інвестора тощо), для забезпечення економічної діяльності і розвитку підприємств і галузей народного господарства може ширше використовуватися механізм передачі прав держави на створення або управління об'єктів інфраструктури на умовах строкового і платного володіння ними при збереженні майнових прав держави відповідно до Закону України «Про концесії». При цьому в концесійних угодах мають визначатись економічні інтереси держави, вимоги щодо технічного і технологічного стану об'єктів концесії як на період їх функціонування, так і на час повернення у власність держави, відповідний механізм контролю і відповідальності за невиконання або незабезпечення визначених умов, вимог та інтересів як з боку концесіонерів, так і державних інституцій.

Якщо порушуються інвестиційні умови або не забезпечується функціонування об'єктів у визначені терміни, повинен діяти механізм реприватизації власності. Реприватизація власності може бути застосована головним чином лише до колишніх державних підприємств. Підприємства, створені за рахунок власних коштів громадян, не можуть бути повернені в державну власність, якщо їх функціонування не загрожує економічній безпеці держави. Їх бездіяльність або неефективне використання може бути усунуте лише через механізм банкрутства, який є нормальною формою зміни власності. Всі ці процеси мають здійснюватися лише на правових засадах. Для цього в Україні повинен бути прийнятий Закон «Про умови повернення власності державі». Його положення ні в якому разі не повинні повторювати колишні революційні декрети. Такий закон не повинен негативно вплинути на бізнес, а навпаки стимулювати економічну діяльність

підприємницьких структур та ефективне функціонування недержавної власності. В процесі реприватизації не повинна бути реалізована ідея експропріації, оскільки це підірве підвалини нового суспільства і призведе до виникнення революційної ситуації з можливою перспективою громадянської війни, оскільки приватна власність буде захищатись усіма способами, у тому числі і крайніми, включаючи заходи впливу інших країн світу, що призведе до погіршення політичної і соціально-економічної ситуації в країні.

Необхідно також посилити роль науки під час розробки і реалізації таких програм. Враховуючи, що більшість наукових розробок щодо трансформації власності, реформування економіки, економічних відносин та інші фінансується з бюджетних коштів, доцільно встановлювати державне замовлення на наукові розробки, а конкретних виконавців визначати через систему конкурсів та тендерів. У державі має здійснюватись експертиза законодавчих актів та рішень, що приймаються в розвиток економічних реформ, а також прогнозна оцінка наслідків їх реалізації та моніторинг фактичної результативності.

Потрібно визнати, що українська наука і українські вчені у зв'язку зі своїм особливим положення несуть відповідальність за всі реформаторські рішення, що приймаються в державі. Колективна оцінка вчених (а не окремих науковців) повинна формуватися і оприлюднюватися в Україні постійно. Постійно (щомісячно) мають оприлюднюватися ними і соціально-економічні індикатори, що характеризують соціально-економічне положення в країні.

Оцінюючи результативність трансформації власності в державі та визначаючи напрями подальшого розвитку цих процесів, ми розуміємо, що в умовах існуючого розмежування і протистояння політичних сил та їх інтересів, розмаїття поглядів у суспільстві щодо трансформації власності і проведення економічних реформ взагалі, а також дії зовнішніх чинників на ці процеси, практично неможливо сформулювати визнані широким загалом підходи до вирішення цієї виключно складної проблеми. Цілком зрозуміло, що ряд сформульованих пропозицій носять дискусійний характер і можуть не сприйматись певними політизованими колами та ідеологізованими вченими і спеціалістами. Цього не можна виключати. Що ж, це — нормальний процес пізнання. Якщо дискусія неупереджена і всі оцінки, висновки, пропозиції ґрунтуватимуться не на декларативних заявах, а на глибокому економічному аналізі, то таке обговорення проблеми буде мати лише позитивні

наслідки. За результатами такої дискусії може бути сформовано для уряду України комплекс узгоджених пропозицій щодо напрямів продовження трансформації власності, відновлення виробничого потенціалу України, реформування системи економічних відносин і забезпечення на цій основі соціально-економічного розвитку держави, які дозволять скоригувати та уточнити існуючу політику щодо трансформації власності та економічних реформ.

Продовження діючої політики трансформації власності і реформування економічних відносин веде Україну до безнадійної технічної, економічної і соціальної відсталості, ставить під сумнів збереження її незалежності й державності з усіма можливими трагічними політичними і соціальними наслідками.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лукінов І.* Економічні трансформації. — К.: АТ «Книга», 1997. — 456 с.
2. *Амоша А. И.* Рыночные аспекты развития экономики в регионе / Институт экономики промышленности НАНУ. — Донецк. — 1999. — 309 с.
3. *Голиков В. И.* Приватизация как фактор перехода Украины к рыночной экономике // Экономика Украины. — 1996. — № 8. — С.13—22.
4. Економіка України: потенціал, реформи, перспективи: У 5 т. / В.Ф. Бесєдін (ред.); Науково-дослідний екон. ін-т. — Т.2: Проблеми реформування відносин власності в Україні. — К., 1996. — 312 с.
5. Інвестування і приватизація підприємств у галузевій видозміні / О. Д. Рябченко, І. І. Калініченко, О. П. Михайленко, П. В. Циба. — Х.: Основа, 2000. — 88 с.

К. Т. КРИВЕНКО, д-р екон. наук,
В. Р. ЧЕРНИШУК, канд. екон. наук

ВІДЧУЖЕННЯ ПРАЦІ У ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Перед вітчизняною економічною теорією стоїть завдання великої наукової ваги: дослідити корінні питання трудових відносин у перехідній економіці. Проблема відчуження праці і вільної праці є центральною для розвитку перехідної економіки, формування її соціально орієнтованого спрямування, піднесення ролі людини праці та трудових колективів у всій системі виробничих